

РЕЦЕНЗІЇ

С. П. МИХИДА
м. Кіровоград
smikhida@mail.ru

ДІАЛОГ ЗА ВІКНОМ

Пахаренко В. Шевченко як геній. Природа, своєрідність і стратегії інтерпретації геніальності поета : монографія / Василь Пахаренко. – Черкаси : Брама-України, 2013. – 840 с.

Назву рецензії нав'язав дух монографії, замисленої саме як діалог (цей *концепт*, уточню: не поняття, чи категорія, а саме концепт раз у раз зустрічається на сторінках книги як данина персональній позиції, більше того – духу її автора – носія високих духовних цінностей, які власне й дають йому змогу, а, врешті, після півжиття пройдених із суб'єктом дослідження, після разків книжок та намистин статей – і право наблизитися до безміру й безглибу Шевченкового генія) з шевченкознавцями різних епох, різних світоглядних позицій, прихильниками різних літературознавчих методів, захопленими Шевченком і тими, хто недобачив його геніальності. Попри складність наукової нарації, саме діалогу, адже ж дискусії й суперечки, якими рясніють рядки книги, то теж у слові оздоблений контакт думок, що оприявнює нове, цього разу стереоскопічне бачення геніальності великого українця. Діалогу з кожним окремо і з науковою шевченкіаною в цілому, а головне – з самим Шевченком, підійти до якого береться, словами М. Бердяєва – філософа-провідника-убезмежжі-онтологічних-шукань, до якого раз у раз звертається дослідник – кажучи: «шляхом віруючого, цілісного інтуїтивного вживання у світ його динамічних ідей, проникнути у схрони його первинного світоспоглядання» (с. 108), з Шевченком, який постає поза межами свого часу в діалозі з сучасниками автора монографії.

Піднесений пафос вступу до рецензії на книгу Василя Пахаренка «Шевченко як геній. Природа, своєрідність і стратегії інтерпретації геніальності поета», що вийшла у черкась-

кому видавництві «Брама-України» й уже викликала неабиякий резонанс у науковому світі, зумовлена не скільки широтою й масштабністю охопленого матеріалу, високою ерудицією і професіоналізмом автора – все це відомий дослідник вже продемонстрував у своїх монографіях, посібниках і статтях, що розійшлися Україною та світом. Вражає замах на осягнення таїни народження мистецького акту, таїни, яку намагалися й намагаються осягнути мислителі від далекої античності до нині... Замах толерантний, без запобігливості перед авторитетами, з почуттям власної наукової гідності й без категоричної претензії на, як сам він мовить, «остаточність та єдиноправильність одержаних результатів» (с. 109). Крім того, замах старанно підготовлений, бо ж важко знайти серед порушуваних проблем ту, яку б автор не осмислив до того, як явив у слові.

Висока сугестивна сила рецензованого тексту зумовлена внутрішньою переконаністю автора в істинності запропонованої в назві монографії тези. Проте переконаності, яку не назвеш фанатичною. І хоч навряд чи можна говорити про абсолютну об'єктивність літературознавчого тексту (до речі, В. Пахаренко розмислює й над цією теоретичною проблемою, як і над рядом інших, що стосуються тих чи тих питань теорії літератури, зокрема, періодизації літературного процесу, його наповненості, підпорядкування ідеологічному, філософському, естетичному дискурсам тощо), автор таки захоплений своїм візаві, Але, засвідчивши власні інтенції ще у Вступі: «І це в основі своїй не ритуальне ідоловірство, не фа-

натичний культ – це заслужена, гідна шана, породжена *розумінням*» (с. 12, тут і далі курсив мій. – С. М.), дослідник не зраджує їм буквально до останніх рядків, де в додатку «Дві іпостасі генія» представляє дві малярські роботи, які покладені в основу дизайну обкладинки: «Останній автопортрет Шевченка» Р. Багаутдінова й «Апостол правди» В. Кушніра, аби ще раз (сумніву немає, що він не останній) переконати світ у необхідності розуміння феномену геніальності Великого Українця.

В цілому книга на диво цілісна. І хоч автор скромно зауважує розмитість її структури, композиція навпаки досить струнка. Взяти хоча б наявність обрамлення (див. : с. 8 і с. 784), а надто – наскрізність «антропоцентрично-екзистенційно-етичної» домінанти у світомисленні автора й суб'єкта дослідження, простежувана і в першому й у чотирьох наступних розділах монографії, і з особливою переконливістю – у її висновках, точніше, в концентрувально-узгальнювальному уступі тексту, який він недаремно назвав «Шевченків дар» – дар Великого Генія нащадкам: «Шевченко, як і інші генії планети, відкриває нам святу науку виживання, просвітлення, одухотворення, – демонструє й пропонує вільну, активно-творчу логіку пізнання істини, творить власне-міт, що передбачає *антропоцентризм, екзистенційність*, максимальну *діалогічність* і, як наслідок, – універсалізм світосприймання й життєустрою» (с. 786).

Попри безпосередню, як може здатися на перший погляд, «віддаленість» від Шевченка у другому – «Восьмий день творіння (Антропологічна інтродукція)» й третьому – «Діалог мітів» – розділах, структурна цілісність праці зберігається за рахунок концептуальності розглядуваної проблеми й лише підкреслює її складність. Доступитися до таємниці геніальності – он бо ж як не просто. І тут у нагоді авторові стають його філософські, антропологічні, психологічні розмисли-шукання. Саме тут в діалозі, чи ж то, скоріше, полілозі з попередниками й сучасниками виформовується наближення, так, саме наближення, адже ж В. Пахаренко, як зауважувалося вище, і не претендує на абсолютну істину, до феномену геніальності на теоретичному рівні.

Друга частина книги – четвертий «Огонь в одежі слова...» (Своєрідність світосприймання Т. Шевченка як генія) і п'ятий «А покидаємо

діла...» (Екзистенційно-етична домінанта творчості Т. Шевченка) її розділи – тернистий шлях до осягнення геніальності Т. Шевченка безпосередньо, на рівні дотику, погляду віч-на-віч...

Тож коло замикається – перша частина уможливорює розстановку акцентів, визначення домінант, оприявлення світоглядних позицій, духовних настанов, філософських пріоритетів, друга – вияскравлення, викристалізування унікальності художнього мислення й художнього світу Т. Шевченка. При цьому актуалізація «духовно-екзистенційної системи координат поета» в четвертому розділі проектується на «духовно-екзистенційну систему творчості Т. Шевченка», витворюючи ще одне герменевтичне коло, нерозривність якого сприяє утвердженню божественної цілісності, що постає в кількох іпостасях. А «озвучені» в першій частині «акорди» «мелодії комічного оркестру», що живиться «власне-мітичною настановою», яка єдина, на думку дослідника, спрямовує людину до гармонійного стану, рівноваги (с. 182), на відміну від «псевдомітичної», яка «розколює єдності на непримиренні, непоєднанні опозиції» (с. 188), замикаються в коло під мікро- й макроскопом (нехай пробачать мені автор і читачі за неологізм) побачену, проаналізовану й утверджену силою наукового переконання власне Шевченкової «настанови на гармонійність» (с. 485–525) – у другій.

Чітко осмислені в першій частині літературознавчі, культурологічні, філософські категорії й поняття дають змогу в другій не відволікатися на роз'яснення, а безпосередньо, «з ходу» перейти до утвердження власного бачення феномену геніальності. Без жодних застерег В. Пахаренко засвідчує: «...романтизм, геніальність, екзистенційність тісно між собою пов'язані: романтизм є добою геніїв, для романтиків і геніїв особистісно-екзистенційні цінності визначальні» (с. 427).

Не сперечаючись стосовно власне романтизму, як літературного напрямку (до речі, в розумінні самого В. Пахаренка, представлено в його ж «Українській поетиці»), можна, звичайно, поставити автору питання: «А що за межами романтизму немає місця геніальності і, як наслідок, – не бачити нам більше геніїв?..» Але ж літературний процес сягнув далеко за його (романтизму) межі, і ми вже намагаємося підійти до розуміння геніальнос-

ті Івана Франка, Лесі Українки, Володимира Винниченка. Чи не буде не зовсім коректною ця формула з огляду на вічність?..

Бо ж прийде недалеке майбутнє, коли учні, чи учні учнів, а сумніву, що рецензована монографія має не лише науковий, а й навчальний (особливо з огляду на нову концепцію підготовки докторів філософії) потенціал у мене особисто немає, поставлять перед собою й візьмуться давати відповідь на питання про природу геніальності, скажімо, Ліни Костенко, яка, знову ж таки, без жодного сумніву, на таку відповідь заслуговує. Але то буде потім. А зараз: і професійний науковець і аматор, що засвоює ази літературознавства, і просто залюблений у Шевченка читач, і той, хто має сумнів щодо його унікальності для світової культури – усі одержали в арсенал інструментів пізнання людини, митця і світу ще один

винятковий: для кого різець, для кого стилос, для кого інфрачервоний сканер, здатний проникати за межі видимого спектру – монографію, літературознавчий з філософським присмаком ...бестселер.

...Розумію, що так і не зміг вийти з під впливу інтенцій автора і його ж таки стилю та філософських настанов, ледве не збивався на використання специфічних (чи власне істинно українських?. .) авторських фонетичних / фонологічних форм. Хиба це, чи здобуток?.. Думається: два в одному, чи ж бо ще одна бінарна опозиція, породжена сугестивною силою Шевченкового генія й помножена на скрупульозність і працелюбство, внутрішню переконаність і роками сформовану духовну позицію Василя Пахаренка – дослідника, який зазирнув у незапорт'єрене вікно Шевченкової геніальності...

Рецензія надійшла до редколегії 6. 07. 2014 р.